



GÖÇMEN FOLKLORU BAĞLAMINDA BREZİLYA FAVELALARIYLA TÜRKİYE GECEKONU MAHALLELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Prof.Dr.Özkul ÇOBANOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Göçmen folkloru bağlamında Brezilya favelalarıyla, Türkiye gecekonduarı arasında çeşitli yönlerden karşılaştırmalı bir araştırma yapmaktır. Çalışmamız Brezilya'nın Riode Janeiro şehrindeki Rocinha favelası ve Türkiye'nin Ankara şehrinin Çiçin gecekondü bölgesinde 2014-2015 yıllarında görüşme ve gözlem metodlarıyla yapılan alan araştırmasıyla elde edilen materyali ele almaktadır. Bu amaçla insanlığın en eski ve süreklilik gösteren etkinliklerinden birisi olan göçe dayalı ve göçmen folklorunun bir ürünü olarak ortaya çıkan Brezilya, Rio de Janeiro favelalarından Rocinha Türkiye gecekondularından Ankara Çiçin gecekondü bölgesi yapısal, işlevsel ve tematik bakımlardan karşılaştırılacak bu etmenlerin günlük hayattaki gelenek ve uygulamaları şekillendirişü ele alınacaktır. Araştırmamızda ele alınan söz konusu iki gecekondü mahallesinin aralarındaki dil, ülke, din, milliyet farklılığı gibi temel ve radikal farklılıklar dolayısıyla göçmen folklorunu sözlü edebiyat türlerinin mukayesesinden sarfi nazar edilmiştir. Ancak bütün bu radikal farklılıklara rağmen incelediğimiz iki gecekondü mahallesinin günlük hayatın alışkanlıkları ve mahallelerin yapısal, işlevsel ve tematik kalıplaşmalara bağlı pek çok toplumsal benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Sözlü folklor türleri ele alınmamakla birlikte her iki mahalledeki zihniyet ve hal kültürünü daha iyi anlayabilmek ve analiz edebilmek için bu bölgeler hakkındaki hem mensuplarından hem de hariçte yaşayanlardan stereotipik ifadeler ve anekdotlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: göçmen folkloru, göç, gecekondular, gecekondü mahallesinin yapısı, gecekondü mahallesinin işlevleri, gecekondü mahallesinde kalıplaşmış temalar

A COMPARISON BETWEEN BRAZILIAN SLUMS AND TURKISH SHANTYTOWNS IN THE CONTEXT OF IMMIGRANT FOLKLORE

ABSTRACT

The aim of this paper is to make a comparative study on the Brazilian favelas (slums) and Turkish shantytowns (gecekondü mahallesi) according to their structural, functional and thematic aspects. The paper is based on the fieldwork materials about favelas and gecekondu collected among the population in Rocinha (Brazil) and Çiçin (Turkey). The interviews and participant observations were conducted in 2014-2015. Immigration is one of the oldest and most continues practice of mankind. Both favelas and gecekondu are the production of immigrant folklore. In the context of immigrant folklore Çiçin gecekondü neighborhood of Ankara and Rocinha favela of Rio de Janeiro is selected for comparison of their structure, functions that were shaped by traditions, habits in everyday life were taken consideration. The point is not, however, to argue for their literary textuality, but to compare and examine their habitual patterns of daily life which are interwoven by structures and functions. Despite of their radical socio-cultural differences like their nationalities, languages, and cultures, these two shantytowns have many similarities which may be understood in terms of structure, function of thematic

*Prof.Dr.Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, ozkulcobanoglu@yahoo.com

habitual patterns. These societal features were considered more comparable than the oral literary genres of immigrant folklore. However, the anecdotic stereotypes about the shantytowns from insider or outsiders of the these societies are used to understand and interpret this kind of neighborhoods and their folklore.

Keywords: immigrant folklore, immigration, shantytowns, structure of slums, function of slums, thematic patterns of slums

Giriş

Çalışmamızın konusunu Brezilya ve Türkiye’den göç olgusu ve göçmen folkloruna bağlı olarak ortaya çıkan başta gecekondu mahallelerinin bizatihi kendisi olmak üzere çeşitli sosyo-kültürel görüngüler üzerinde yapısal, işlevsel ve tematik bakımlardan karşılaştırmalar yapmak oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle Brezilya’nın “favela” adı verilen yerleşim birimleriyle Türkiye’de “gecekondu mahallesi” adlı bölgelerin seçilmiş örnekleri çeşitli yönlerden karşılaştırılacaktır.¹ İnsanlığın en eski zamanlarından günümüze değişmeyen temel bireysel ve toplumsal hareketlerden veya faktörlerden birisi de “göç”tür. Bu ister pek çok ihtiyaca cevap verme alternatifleri nedeniyle gönüllü ve istendik bir göç olsun isterse, zorlanılmış veya mecbur bırakılmış adeta sürgün gibi bir göç olsun, bir bireyin veya bir toplumsal birimin oluşup yaşamakta olduğu sosyo-kültürel ve doğal çevreden bir başkasına intikal ederek yaşamını orada sürdürmesidir. Hiç şüphesiz göçün oluşum ve şekli kadar göçün yapıldığı yerin coğrafi yakınlığı ve uzaklığı göç edenlerin ve göç ettikleri yerde yaşayanları taşıdığı özellikler karşımıza irili ufaklı binlerce etkin etmen çıkarır ve bunlar neredeyse her göçü ve sonuçlarını eşsiz kılacak kadar kültürel yaratıcılığa veya farklı adaptasyonlara yol açar. Bunun yanısıra aynı şekilde hemen hemen bütün göçlerin birbirleriyle benzeştikleri ve benzer sonuçlara yol açtıkları temel yapı, işlev ve temaların varlığı da söz konusudur. Çalışmamızda üzerinde durulacak olan da göçmen folklorunun bu tür benzeşen temel yapı (structure), işlev (function) ve temalarıdır. Esasen göç faktörüne bağlı olarak ortaya çıkan ve kalıplaşan her türlü sözlü, sözsüz, maddi kültürel bireysel ve toplumsal ifade edişleri sosyalleşme ve kültürel yaratım ve kullanım bağlamlarını da dikkate alarak “göçmen folkloru” (immigrant folklore) olarak adlandırıyoruz.

Bu bağlamda, Brezilya favelaları ve Türkiye gecekondu mahallelerinin yapısal, işlevsel ve tematik karşılaştırmalarına yönelebiliriz. Ele aldığımız konu, Halkbilimi’nin erken döneminde etkili olmuş “tek merkezli yaratma” (mono genesis) kuramından ziyade “insanoğlunun aynı sosyo-kültürel, fiziki ve psikolojik şartlar altında birbiriyle iletişim eve etkileşim içinde olmasa da aynı şeyleri düşünüp üretebileceği” fikrini işleyen “çok merkezli yaratma kuramı”na (poli genesis) daha (Çobanoğlu 1999) uygundur. Konuya Türk okuyucuların en azından büyük bir kısmını yabancı olduğu düşüncesiyle, Brezilya’nın “favela” adı verilen gecekondu mahalleleriyle başlamak daha kolay anlaşılır olmak bakımından yararlı olacaktır.

A.)Favela nedir? Rocinha Favelasının Özellikleri Nelerdir?

¹Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi BAP 7113ID, SHD 2015 7113 kodlu “İç ve Dış Göç Bağlamında Türk Göçmen Folkloru” adlı proje ile desteklenerek gerçekleştirilmiştir. Bu vesileyle Hacettepe Üniversitesi BAP’a bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Brezilya'da "favela" adı verilen (shantytowns veya slums) "gecekondu" bölgeleri ilk olarak 19. Yüzyılda şehirdeki evlere gücü yetmeyen eski köleler ve askerler tarafından kurulmaya başlanılır. Ancak favelaların asıl yaygınlaşması 1940'lardan sonra Brezilyalıların kırsaldan şehirlere iş bulmak için göç etmesiyle ortaya çıkacaktır. Brezilya'da sadece Rio de Janeiro'da bile 600'den fazla favela vardır². Bu favelaların temel özelliği sağlık, barınma, eğlenme ve hoşça vakit geçirme hususlarındaki yapısal yetersizlerle, her an karşılaşılabilir olan saldırı veya çeşitli suçların ve bunları işleyen suçluların oluşturduğu güvenliksiz ortamdır.

Brezilya favelalarından ele alacağımız, 2015 Ağustos ayında alan araştırması yaptığımız Rio de Janeiro şehrindeki en meşhur favelalardan birisi olan "Rocinha" olacaktır. Rocinha barındırdığı 300.000 kişilik nüfus ve alan bakımından Brezilyanın en büyük favelasıdır. Rocinha 1920'lerde birkaç düzine gecekonduunun inşasıyla kurulmaya başlar, 1950 özellikle de 1960'lardan sonra Brezilya'nın en büyük favelasına dönüşecektir. Rocinha kendi içindebazıları "Ropa Suya/ Kirlı Çamaşlılar" veya "Nove-nove/ Doksandokuz" gibi tuhaf adlar taşıyan 21 mahalleye bölünmüştür. Günümüzde, Rocinha'daki bütün evler tuğla ve çimentoyla yapılmış çoğunda da kanalizasyon, elektrik ve su bağlanmış durumdadır. Hemen hemen pek çok favela gibi son derece dik ve yüksek bir tepenin başında veya altında kurulmuştur. Bu özellik biraz da söz konusu özelliklere sahip yerlere geçmişte insanların değer vermeyişi ve oralara gitmeyişleri nedeniyle sahihsizliği olabilir. Daha az olmakla birlikte Rio de Janeiro'da düz, ovalık hatta nehir ve doğrudan deniz kıyısında da kurulmuş favelalar vardır. Favelalar konusunda bir başka yapısal genelleme de insanoğlunun günümüzde görebileceği en fakir yerleşmeleri arasındaki bu yerlerin çoğunlukla en zengin ve prestijli semtlere yakın veya onlar arasında kurulmuş olmasıdır.

Nitekim Rocinha da, Gávea ve São Conrado adlı Rio de Janeiro'nun en zengin ve prestijli iki yerleşim yeri arasında dik bir dağın kayalık yamacından aşağıya doğru kurulmuştur. En zengin ve en fakir dolayısıyla sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan farklılığın, uçurumun en derinleştiği ve bu derinliğin net bir biçimde hissedildiği yer olarak çıkar karşımıza favelada yaşamak³. Favela'da yaşamak zorunda kalmak bir bakıma şehrin ve ülkenin sosyal ve kültürel hareketliliği veya akışı dışında kalmakla eş anlamlı gibidir. Küçük ve dar bir alanda inanılmaz bir nüfus yoğunluğu ve bu nüfusun ayakta kalabilmek için verdiği ve müthiş bir yaşam mücadelesidir söz konusu olan.

² Bir başka kaynağa göre Rio de Janeiro'da 1000 den fazla favela vardır. En az 51 gecekonduunun varlığı bir yeri "favela" olarak adlandırmaya yeterli olmaktadır (Melo 2010). Rio de Janeiro'daki favelalarda toplam 2.000.000 civarında nüfus yaşamaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Custódio t.y.). Kısaca, şehrin bütün en yoksulları favelalarda yaşamamasına rağmen Rio'nun nüfusunun % 23 favelalarda yaşamaktadır.

³ Favelada yaşayana Portekizce'de özellikle de Rio de Janeiro Portekizcesinde "favelado" adı (gecekondu/gecekonducu) verilmektedir. Leonardo Custódio'nun (t.y.) tespitlerine göre favelado olarak sıfatlanmak demek bu insan yol yordam bilmez, görgüsüz, düzensiz ve an suça yönelebilecek potansiyel bir saldırgan gibi anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle de mümkün olduğunca favelada yaşıyor olmak gizlenilmeye çalışılır. Aksi halde 2. Sınıf insan muamelesine uğranılması özellikle iş bulmada söz konusudur. Ancak 1990'lardan sonra "favelado" olmak gizlenen bir sıfat olmaktan öğünülen bir kimlik unsuru olmaya doğru evrilecektir. Daha fazla bilgi için bkz. (Melo 2010).

Favela'da yaşamak iş⁴ ve eğitim olanakları bakımından daha aza ve doğrudan ikinci sınıf bir insan olarak aşağılanmayı dışarda tutulmayı da beraberinde getiriyor olmalıdır. Belki daha da kötüsü favelada hayatı kontrol altında tutan ve uyuşturucu trafiğini ve buna bağlı ekonomiyi yöneten mafya çetelerinin kendi aralarında ve polis arasında hiç bitmeyen çatışmaların içinde ve tam merkezinde yaşamak zorunda kalmak, her an bir serseri kurşunun kurbanı olmaya hazır olmaktadır. Favelaya hakim olan uyuşturucu çetesinin yerine geçebilmek için uğraşan veya kazançtan pay almaya yahut payını arttırmaya çalışan başka çetelerin birbirleriyle nerdeyse daimi ve çoğu kez silahlı bir mücadelesi vardır.

Alba Zaluar'ın çalışmasına göre (2004:146-147) göre, Rio de Janeiro'da 1970lerin sonlarına kadar uyuşturucu ciddi bir problem olmaktan uzaktır. Ancak 1970'lerin sonlarından itibaren Avrupa ve A.BD.'ye kokain sevk eden uluslararası uyuşturucu kartelleri yeni yollar ve rotalar tespit ederler. Bu süreçte de, Rio de Janeiro, pek çok diğer Brezilya şehri gibi bu yeni uyuşturucu sevkiyat rotalarından birisi olur. Uyuşturucu trafiğinin geçtiği diğer pek çok şehir gibi Rio da, yol üstündeki yerel market arayışlarının kurbanı olur ve uyuşturucuyla ilgili polisle yapılan çarpışmalar ve mafya içindeki çete hesaplaşmalarında B.M . nin kayıtlarına göre 1980-2000 arasında 50.000 kişi ölmüştür.⁵

Günümüzde, Rocinha'nın içinde uyuşturucu satma işi "*Amigos dos Amigos*" adlı mafya çetesinin tekelindedir.⁶ Bu çete mensupları favela içinde daimi olarak silahlı gezmekte gerektiğinde de hiç tereddüt etmeden silah kullanmaktadırlar.⁷ Bölgeye yapılan polis baskınlarına da mafya üyeleri silah kullanarak karşılık vermekte ve polisle aralarında silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu silahlı çatışmalar esnasında evlerinde oturan başka işler yapan pek çok masum insan Türkiye'de "maganda kurşunu"yla ölenlere benzer bir şekilde öldürülmektedirler.

Bir çok favelanın tam tersine, Rocinha pek çok bakımdan son derece aktif bir faveladır. Ortasından birkaç yol geçmekte, otobüs ve "motortaksi" adı verilen motorsikletlerle hemen her yerine ulaşılabilir. Dağın yamacına yaslanmış bölümüneysel birkaç hattın eklenmesiyle aşağıdan yukarıya bütün dağın yamaç bölgesine belediye tarafından yerleşimin yan tarafından da olsa ulaşımı sağlayabilecek

⁴ İşsizlik oranları favelalarda her zaman daha yüksektir. 2000 yılı rakamlarına göre Rio de Janeiro'da genel olarak işsizlik %5.4 iken bu oran favelalarda %12.3 gibi nerdeyse 3 misline yakındır. Bu durum bize favelalardaki en önemli problemlerin başında gelen işsizliği açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

⁵Favelalarda yaşayan genç ve çocukların maruz kaldığı tecavüzler ve saldırıların söz konusu edilen ölü sayısından çok çok daha fazla ve inanılmaz sosyo-psikolojik travmaların kaynağını oluşturduğu yaygın olarak bilinen ve konuyla ilgili literatürde yer alan bir gerçektir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Perلمان 2010).

⁶ Rio ve Brezilyadaki, Kolombiya kartelleri ve İtalyan-Amerikan mafyasıyla bağlantılı başlıca uyuşturucu çeteleri veya Portekizce "comando"lar "*Amios dos Amigos*" (Arkadaşların arkadaşları), "*Comando Vermelho*" (Kızıl Çete) ve "*Terçerio Comando*" (Üçüncü Yol/Çete) adlarını taşırlar. Bu çeteler bir veya birden çok favelanın kontrolünü ellerinde tutarlar. Bunlar arasında nerdeyse daimi bir savaş hali vardır. Çeteler mensuplarına her yönüyle bir yardım ve dayanışma politikası sunarlar. Daha fazla bilgi için bkz. (Melo 2010).

⁷13 Ağustos 2015 tarihinde faveladaki alan araştırma gezimiz esnasında da söz konusu durum gözlenmiştir.

ücretsiz bir asansör yapılmıştır. Bu bölgeye yegane ulaşım yolu olan bu asansör hattının duraklarının önünde işportacılar yer alır. Favela içinde özellikle de yamaçtan ziyade düzlük arazide irili ufaklı pek çok iş yeri ve pazar vardır. Burada yaşayanlar favela dışına çıkmaksızın her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Süpermarketler, butikler, eczaneler, manifaturacılar, kuyumculardan gözlükçülere kadar hemen her türlü esnaf ve farklı kültürlerin mutfağına göre işletilen restoranlar ve favela'da nerdeyse daimi açık barlar vardır. Favela sokakları her bakımdan işlevsel kamu alanlarıdır. Evlerin küçüklüğü hele hele barındırdıkları devasa nüfusa oranla darlıkları sokakları normal şehirlerde pek görülemeyen bir varlık alanına çevirmiş ve ona çoklu fonksiyonlar yüklemiştir. Nitekim gece-gündüz daima sokaklarda oturan, gülen, konuşan, oynayan, müzik yapan, dans eden, eğlenen hatta yeri olmadığı için yatan, uyuyan insanlar görülür.

Favelalar belki biraz da bu olumsuz sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri nedeniyle bir bakıma Rio de Janeria'yı dünya çapında bir turizm markası haline getiren ünlü plajlarından daha da ünlü "karnaval" ve "futbolcu" üreten merkezlere dönüşmüştür, denilebilir. Bir başka ifadeyle favelalarda sözünü ettiğimiz olumsuz şartlar nedeniyle sosyal mobilite açısından dans ve müzikle eğitimi-öğretimi ve dans okullarının iştirakiyle oluşan ve emsallerinden üstün ve farklı hale dönüşen "Rio Karnavalı"nın başarısında favela gerçeği ve favela kültürünün yeri ve rolü önemlidir. Nitekim Rowena Megan Baines'e göre (2012) favelalarda yaşayan Afrikalı kölelerin çocukları olan Afro-Brezilyalılarla "samba" arasında simbiyotik veya karşılıklı bağımlılık hali söz konusudur. Erken dönemde favelalara polis korkusundan kaçıp sığınan Afro-Brezilyalıların ürettiği bir sözlü gelenek olarak samba, favelalarda yaşayanların hayatında onları eğitmek, birleştirmek ve seslerini duyurmada doğrudan doğruya politik bir araç gereç işlevindedir. Son zamanlarda bu işlevleri sözünü ettiğimiz meşhur karnaval başta olmak üzere diğer karnaval ve festivallerle de birleşerek topyekün Brezilya'nın en önemli kültürel kimlik unsurlarından birisi haline gelmiş ve bu durum UNESCO'ya da "intangible" kültür olarak tasdik ettirilmiştir⁸. Kültür ve eğlence endüstrisi sambaya da yönelmiş ve bazı araştırmacılara göre pek çok yönden sakıncalı olan bir samba endüstrisi doğmuştur. Lakin sambanın algılanışındaki bütün bu gelişmelere rağmen pek çok araştırmacı onun favelalar ve favela kültürüyle olan geçmiş ve bağının güçlenerek devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Öyle görülüyor ki yerel ve genel Rio ve Brezilya hükümetleri işaret ettiğimiz gerçeklerin farkındadır. Bir yandan geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi favelalarda yaşayan insanların daha normal, uygar veya şehirli bir yaşam sürebilmeleri için genel bütçelerden buralara sosyal-kültürel yatırımlara yönelik ciddi paylar ayrılmaktadır. Meselâ Rocinha favelasına geçtiğimiz yıl "*Programa de Aceleração do Cresimento*" (PAC) adlı kurum tarafından yeni bir sağlık ocağı, yüzme havuzu, üst geçitler ve

⁸Brezilya UNESCO'nun bir çalışmasına göre (2012) Favelalarda yaşayanlar kendilerini favelalarda çok daha güvende hissetmektedirler. Onlar favela dışındaki bölgelerde kendilerini baskı altında ve stereotipik olarak aşağılanmış ve güvensiz olarak kabul etmekte ve favela dışındakilere güvenmemekte ve onları tuhaf ve yabancı bulmaktadırlar. Unesco (2012)den aktaran (Baines 2012:14).

evlerde iyileştirmeler yapmak üzere 65 milyon Euro gibi büyük bir meblağın ayrılması örnek olarak verilebilir.⁹

Favelalardaki evlerin ve şartlarının iyileştirilmesi, dış görünüşlerinin daha estetik kılınması, bazı olumsuz görünüşlerin bu yollarla örtülmesinde favelalara yönelik ilgi iki temele dayanmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda işaret ettiğimiz genel ve yerel hükümetlerin favelalardaki hayatı tamamen ortadan kaldırmaktansa onu daha iyi şartlara, daha yaşanabilir yapılara kavuşturmadır. İkincisiyse göreceli olarak yakın zamanlarda ortaya çıkan tuhaf bir olgu olan “favela turizmi”ne yöneliktir. Favela turizmi, dünyanın yoksul yerlerini turistik tur rotasyonu olarak belirleyip buraları gezdiren turizm şirketlerinin icadı olarak ortaya çıkmıştır.

B.)Gecekondu Nedir? Çinçin Gecekondu Bölgesinin Özellikleri Nelerdir?

Bu bağlamda genel olarak Türkiye “gecekondu”larına ve özellikle de, Ankara Altındağ gecekondu bölgesi veya yaygın adlandırılışıyla Çinçin’e dönebiliriz. Cumhuriyet’in kuruluşuyla ve başkent seçildikten sonra Ankara aldığı büyük ölçekli göçlerin tesiriyle girdiği hızlı kentleşme süreci sonunda kısa sürede büyük bir şehre dönüşecektir.1927 yılındaki 404.581 kişilik nüfusu ile Ankara, nüfus büyüklüğü açısından İstanbul, İzmir ve Konya’dan sonra büyüklük itibariyle dördüncü sıraya (Bektaş 2013) yükselecektir. Bu hızlı büyüme başkent oluşun bir sonucudur. Buna bir de içgöç eklenecektir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kırsal alanlarda traktörle yaşanan makineleşme sürecine bağlı olarak başlayan topraktan kopuş köyden-kente göçü ortaya çıkarır. Türkiye Türklerinin tarihinin hiçbir döneminde böylesi büyüklükte bir içgöç görülmemiştir. Böylesi bir iç göç hareketi kentleşmeyi hızlandırır. Köylerden şehirlere göç edip gelen bu grupların temel sorunu makineleşmenin dayanılmaz hale getirdiği işsizliğe dayalı yoksulluktur. Bu yoksul kitlelerin, usulüne uygun bir biçimde ev veya toprak satın alarak yerleşmeleri pek mümkün değildir. Bu nedenle çoğunlukla devletin veya fertlerin boş bulunan arazilerine kanunlara aykırı bir biçimde el koyarak veya üzerine eş dost ve arkadaşların da yardımıyla bir gecede inşa edilen “gecekondu” evleriyle işgal edilip yerleşilme şekli ortaya çıkar ve kısa sürede yaygınlaşır ve sosyal-kültürel olarak (Karpaz 1976; Yörükan 2006) meşrulaşacaktır.

Gecekondu şeklinde bulunan yerleşme ve barınma çözümü köyden kente göçü daha da hızlandıran bir katolizör işlevi görür. Göçenlerin eş dost akraba ve köylüleri geleneksel yardımlaşma ve dayanışma gelenekleri doğrultusunda birbirlerine sahip çıkarak ve gecekondu sahibi olmasına yardım ederek mahalleler şeklinde gruplaşırlar. Bu çoğunlukla gelinen beldenin adıyla “Yozgatlılar”, “Çorumlular” veya “Sorgunlular”, ya da “Sarıcakayalılar mahallesi” gibi gruplaşmalara dönüşecek ve bu tür sosyo-kültürel olarak adeta köylerdeki cemaat bütünleşmelerini şehre taşımış veya onların şehirdeki uzantılarını oluşturmuştur. Bu mahalle veya “hemşericilik gruplaşmaları” özellikle gizli işlevleriyle göç edip gelenlerin çocukları veya şehirde okuyup yükselmeye başlayan 2. kuşağın kısa sürede kendilerini derleyip toparlamalarında, yerel ve ulusal idarelere temsilci aktörler olarak girip yerel ve ulusal hükümet bütçelerinde ve diğer karar mekanizmalarında söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

⁹ Rocinha ve diğer favelalarla ilgili yerel ve ulusal Brezilya hükümetlerinin politika ve yatırımları için bkz. (Melo 2010).

Bu bağlamda, ülkemizde başta büyük kentleri olmak üzere, birçok kenti etkileyen en önemli kentsel sorun gecekondu olmuştur. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan sonra, büyük kentlerimize doğru başlayan büyük ölçekli göçler, kentlerin göçe hazırlıklı olmaması nedeniyle yaşanan pek çok sosyo-kültürel ve toplumsal sorunun çözülme yolları aranmış ve bu problemlerin pek çoğu da zaman içinde çözüme (Bektaş 2013) kavuşturulacaktır. Kısaca, Ankara’nın başkent olmasıyla birlikte, başta kent merkezi olmak üzere, çevre semtler gecekondu işgaline uğramış kısa sürede gecekondu mahalleleri ortaya çıkmıştır. Gecekondu mahalleleri kısa sürede kalıcı hale dönüşür. Ankara’da söz konusu büyük ölçekli göçler sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma süreci şehirde arsa ve bina spekülasyonuna sebep olur. Bu bağlamda Ankara’ya göçle gelen gruplar, Altındağ Gecekondu Bölgesi’nde 1940’lardan itibaren imarsız yerleşim bölgelerini oluşturmuş ve gecekondulaşma başlamıştır. Altındağ İlçesi’nde gecekondulaşma, 1950’li yıllarda Aktaş, Hıdırlıktepe ve Atıfbey gibi “gecekondu mahalleleri”ni oluşturur. Birleşmiş Milletler verileri kullanılarak yapılan “*Dünyanın En Büyük 30 Mega Gecekondu Mahallesi*”adlı bir araştırmaya göre Altındağ, 0.5 milyon gecekondu nüfusuyla 25. sırada gösterilmekte (Bektaş 2013) ve Ankara’nın en büyük gecekondu mahallesi olarak bilinmektedir. Aslında Altındağ’a bir “gecekondu mahallesi” demekten ziyade tıpkı Rocinha favelasında olduğu gibi bir gecekondu bölgesidir. Çünkü, Altındağ gecekondu bölgesinde 1952 yılına kadar toplam 19 mahalle kurulmuştur¹⁰. Daha sonraları, Altındağ gecekondu bölgesindeki bazı mahalleler birleştirilerek *Aktaş, Atilla, Çandarlı, Fatih, Gökçenefe, Gültepe, Orhangazi, Öncüler, Plevne, Server Somuncuoğlu, Şükriye ve Yıldırım Beyazıt* adlarını taşıyan 12 mahalleye düşürülmüştür.

Türkiye’nin diğer yerlerinde olduğu gibi Altındağ gecekondu bölgesinde de zamanla ortaya çıkan teknik alt yapı, düzensiz yerleşim, mülkiyet sahipliği, benzeri fiziksel sorunlar ve gerekse eğitimsizlik, kentsel suç, ortak yaşam gibi sosyal sorunlar zamanla gerilimlere ve ayrışmalara neden olmuştur. Bu ayrışma ve gerilimler zamanla kent bütününe yayılacaktır. Kısaca “Çinçin” olarak adlandırılmış bir mahalle adından ziyade bütün bu gecekondu bölgesinin ortak adına ve hiç de hoş olmayan şeyler çağrıştıran kötü bir şöhret ve buna dayalı pek çok önyargıya ve acı gerçeğe dönüşecektir. Yüzyüze olmayan bir iletişim ortamı olan sosyal medya üzerinden kimlikleri gizleyebilmenin de verdiği imkanlarla göreceli olarak daha rahatça ortaya konulan bu stereotipik ifadelerin ve yansıttıkları Brezilya’nın Rocinha favelasıyla örtüşen özelliklerden bazıları şöyledir.

Çinçin’e bakışı korku dolu olan ve bunu “modern dünya için ibret vesikası bir mekandır Çinçin” (K1)¹¹ şeklinde ifade eden bir kaynak kişimiz, bu bölgenin böyle ibretlik bir yer oluşunu “...henüz insan yüzü görmemiş Anadolu yerlilerinin yaşadığı

¹⁰ Bu mahallelerin 1980 yılı verilerine göre toplam nüfusları 47.858 kişidir. Günümüzdeyse 500.000 kişiyi aşmış durumdadır.

¹¹Kaynak kişilerimizin büyük bir çoğunluğunun ifadeleri yüzyüze bir ilişki olmaması nedeniyle göreceli olarak daha rahat düşüncelerini ifade ettikleri görülen sosyal medya üzerindeki sitelerden alınmıştır. Konumuzun stereotipik ifadeleri ele alması ve bu ifadelerin adeta bir “sosyal dinamit” niteliğinde olması nedeniyle künye bilgilerinin verilmesinden imtina edilmiş ancak farklı kişilere ait ifadeleri belirtmek amacıyla her kaynak kişiye “K1, K2,... K20” gibi numara verilerek metnimizde gösterilmişlerdir.

yurdun adıdır Çinçin...” (K1) diyerek iç göçle gelen şehre göre sosyalleşmemiş, kültürleşmemişliğe veya daha yaygın bir söyleyişle görgüsüzlüğe bağlamaktadır. Aynı kaynak kişimiz Çinçin’in mafya çeteleri tarafından yönetilmesini “...an itibariyle devlet içinde devletin pratik ifadesidir Çinçin”(K1) şeklinde anlatmaktadır. Dahası bu çetelerin kontrolündeki Çinçin’de ilişkileri “...orda sınırlı yetkili sınırsız yetkili gibi küçük parametreler tutmaz herkes insana kasdetmek için tam yetkilidir”(K1) şeklinde anlatmaktadır. Ona göre, Çinçin sakinleri insan canına kastedip öldürmekte ne denli rahat ya da bu bölgenin nasıl bir suç cenneti olduğuna işaret etmektedir. O saydığı nedenlerle Çinçin’e kesinlikle gidilmemesini “Aman gözünüzü seveyim Çincini teğet geçin....”(K1) şeklinde ifade eder.

Çinçin gözlemlerini müstear bir adla sosyal medyada yazan bir başka kaynak kişimizin (K2) bu gecekondu bölgesiyle ilgili tasviri “bakkallarının önünde depozito parasını almak için şarap şişesi bitirmek için çökmüş tipleri görebileceğiniz, kahvehanelerinde vuvuzela şeklinde sigaralıkların dolandığını görünce başka dünyalar da varmış diyeceğiniz yer”(K2) şeklindedir. Bu ifadedeki özellikle bakkalların önlerinde sarhoş ve yoksul alkoliklerin depozito parası almak için şarap şişesi biriktirmeleri, uluorta yerlerde yaygın olarak uyuşturucu kullanımını “sigaralık dolan”masıyla anlatımı mahallenin bir “suç ve suçlu cenneti” olarak yaptığı şöhretle birebir uyuşması yönüyle son derece dikkat çekicidir. Çinçin’in uyuşturucuyla ilişkisini ve rahatça suç işlenişini bir başka kaynak kişimiz “sokağın ortasında hassas teraziyle esrar tartıp satılabilen bir semt” (K3) şeklinde özetlemektedir. Bu bağlamda başka bir kaynak kişimiz Çinçin’i “Ankara’nın en belalı en bulaşılmaması gereken yerlerinden biri” (K4) olarak nitelendirir.

Bölgedeki beyaz kadın ticareti veya fuhuşu “Piyasası da iyidir” (K5)şeklinde ifade etmektedir. Ona göre Çinçin’e giriş ve davranışlarda cesur davranılmalıdır. Eğer böyle davranılmazsa, “Mahalleye girdiğiniz anda korkarsanız alırlar paranızı bir de dayak yersiniz”(K5) diyerek karşılaşılabilecek olan durumu anlatmaktadır. Çinçinle ilgili kanaatlerini “Uyuşturucu satılan bir mahalle. Az aşağısında Bentderesi bulunur. Orada da dünyanın en berbat genelevi¹² vardı. O muhitte var bir sorun” (K5) şeklinde izhar eder. Çinçin bir suç ve yolu düşenlere her türlü belanın uygun görüldüğü bir yerdir.

Bu bağlamda, bir başka kaynak kişimizse, Çinçin’de yabancılara yapılan bir tuzağı ve kanunsuzluğu “arkadan kötü bir arabanın size çarptığı, daha sonra arabadan inip hasarını (!) fazlasıyla istediği mahalledir” (K6) diyerek anlatmakta ve sosyal medya üzerinden bu bölgeye yolu düşeceklerle “aman dikkat” diye haykırıp uyarmaktadır. Buna göre Çinçinliler mahallelerine gelenlere tuzaklar kurmakta ve onlardan haksız yere para kazanmaktadırlar.

Çinçin’e gidip gitmediğine dair bilgimiz olmayan bir kaynak kişimiz burasını “nâmi türkiye'nin dört bir yanına dağılmış. Torbacılığı ve serseriliğiyle ünlü mahalle”(K7) olarak tanımlamaktadır. Bu ifadede “Çinçin” bütün Türkiye çapında “nâmi” yayılmış ünlü bir yer olarak karşımıza çıkar. Mahallenin meşhur “torbacılığı” buranın uyuşturucunun ve fuhuşun yanısıra bir “kumar cenneti” oluşuna vurgu yapılmaktadır.

¹²Günümüzde Bentderesi Genelevi kapanmış ve ortadan kalkmıştır.

Yukarıda yer alan stereotipik ifadelerle göre Çinçin, insan öldürme, uyuşturucu kullanma, satma, fuhuş, kumar bütünüyle illegal veya kanunsuzlukların kaynağıdır. Suç bu mahallede o kadar ileri gitmiş ve suç örgütleri ya da mafya çetelerinin Çinçin'deki hakimiyeti kaynak kişimize göre “..polis bile bu mahalleye giremediği rivayetler arasındadır” (K8) ifadesiyle anlatılmaktadır. Başka bir kaynak kişiyse “edinilen son bilgilere göre dominos pizza eve servis bile yapmıyormuş bu mahalleye” (K9) evlere servis yapan şirketler arasında bu özelliğiyle önplana çıkan Dominos Pizza'nın bile bu mahalleye korkudan girmediğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu tür firmaların bile korkudan girmeye çekindiği ve gidenlerin başına türlü belanın geldiği bir yer olarak tanımlanmaktadır. Çinçin hakkındaki önyargıların tamamını dile getiren bir başka kaynak kişiyse “Laf çok icraat yok'un doğum yeri. Torbacıları tamamen kolpadır. Polis öldürecek kadar şerefsiz insanlarla dolmuştur. işleri güçleri nâm yapmaktır” (K10) sözleriyle kanaatini formüle etmektedir. Buna göre, Çinçinliler, yok yere atıp tutan, palavracı sahtekâr, üç kağıtçı, kumarbaz ve polisi bile öldürecek kadar gözü dönmüş katiller olarak tanımlanmaktadır. Biraz da bu denli bir dehşetengiz önyargı ve algı yumağı içinde bazı kaynak kişiler Çinçin gecekondu bölgesini “gereksiz bir yer. gereksizliğiyle bile türkiye'ye yük olmaktadır” (K11) diye nitelendirebilmekte ve neyin sonucu olduğuna dikkat bile etmeksizin söz konusu bölge “insanına derhal çeki-düzen verilmelidir” diyerek konunun sadece rahatsız olduğu yönüyle ilgilenmekte olduğu görülmektedir. Ne yazık ki bu konuyu, gecekondu konusunu tabir caizse “part time ele alış” bırakın sokaktaki insanı anlı şanlı aydınlarımıza ve bilimsel kurum ve kuruluşlarımıza kadar hakim konumdadır. Oysa, bütün sosyal meseleler gibi çok yönlü ve fevkalâde girift örgüler ve oldular yumağıyla karşı karşıya olduğumuz aşikârdır. Hâl böyle de olunca bu çok yönlülüğe ve giriftliğe denk bir biçimde konuyu bütüncül (holistic) ve disiplinlerarası bir biçimde ele almak ve gerçekleştirilecek projeleri de bu anlayışla formüle edip yürütmek gerekmektedir.

Hiç şüphesiz Çinçin'de oturan yüzbinlerce insanın tamamı böyledir denilemez. Zaten ele aldığımız bu ifadeler adı üstünde “stereotipik” veya “önyargılı” ifadelerdir. Ancak bu tür ifadelerin oluşumlarındaki gerçeklik kadar ve belki de ondan da önemlisi yansıttıkları kalıplaşmış düşünceler ve bu düşüncelerin oluşup kalıplaşma süreciyle adeta kesin kanaatlermiş gibi yaygınlaşmasıdır. Konuyla ilgili olarak bir kaynak kişimizin “babamın zamanında eğer uslu durmazsan çinçinden inerler bakk! diye korktuğu çocukluğumun korkulu rüyası mahalle “(K14) şeklindeki ifadesinde çocukluğundan itibaren Çinçin ve Çinçinliler hakkında nasıl bir şartlanmaya tabi tutulduğunu fevkalâde bir biçimde dışa vurmaktadır. Hiç şüphesiz bu dıştan bir bakış açıdır ve dıştan bakışla Çinçin algısının hali yukarıda bir kısmını verdiğimiz alıntılara bakılırsa son derece içler acısıdır. Ancak çocukluğunun bir kısmı olsun bu mahallede geçmiş bu nedenle de mahalleye ve oradaki insan ilişkilerine içten bakabilen bir kaynak kişimizin “zamanında beslenme çantamı çaldırıp mahalledir. İçi boştu neyseki”(K15) şeklindeki ifadesinden sözkonusu pek çok önyargının da mahallede hiç de yadırganmayacak bir gerçekliğe sahip olduğunu ortaya koymasından önemlidir.

Dışarıdan bakılınca nerdeyse tamamen olumsuz bir Çinçin algısının ve önyargılarının hâkim olduğu görülmektedir. Ancak bu tür yargı ve algılara sahip olduğu ifade eden insanların biraz da bu önyargılardan kaynaklanan korkuları nedeniyle Çinçin

bölgesine hiç gitmedikleri hatta bazılarının yolunu bile bilmedikleri müşahede edilmiştir. Öte yandan bu dıştan bakışın yanısıra Çinçin bölgesinde doğan çocukluğunu geçiren dolayısıyla yöreyi ve yerel folkloru içi özellikleriyle bilen bazı insanların bu bölge kültür ve insanını yücelterek kimliklerinin bir parçasını oluşturmaktan gurur duydukları da gözlenmiştir. Bu bölgede yetişmiş ve yaşamakta olan insanların bunu diğer insanlarla kolayca paylaşmayıp gizlemelerine karşılık bu özellikleriyle gurur duyan ve bunu kimliğinin bir parçası olarak dışavuran insanların bölge ve insanıyla ilgili olumlu yargı ve düşüncelerini yansıtması bakımlarından bu tavır ve ifade edişler dikkate değerdir. Bu bağlamda Çinçin gecekondü bölgesi halk kültürü ve insanları hakkındaki olumlu tavır alışlar ve bunları yansıtışlar şöyle sıralanabilir.

Çinçin’li olmamasına rağmen Çinçinlilere sahip oldukları bazı olumlu değerler bakımından saygı ve sempati duyan insanlar vardır. Çinçinlilerin saygı duyulan özelliklerinden birisi “eş, dost, arkadaş canlısı olmaları” gerektiğinde arkadaşları için kendi menfaatlerini düşünmeksizin kendilerini ortaya atabilmeleridir. Biraz da bu özellikleri nedeniyle Çinçin’de yaşamayanların, ürkütüp korkutuculukları nedeniyle olsa gerek “Herkes kavga olduğu zaman Çinçin’de tanıdıklarım var der” (K16) ve böylece rakibini korkuttuğunu anlatmaktadır. Bir başka kaynak kişimizse “ilkokulu okuduğum mahalle” dediğine bakılırsa çocukluk yılları bu mahallede geçmiştir -ve başka bir semte taşınmasına rağmen ilişkisini tamamen kesmemiştir- “bir telefonla döner bıçağıyla gelecek arkadaşlarım halen vardır” (K17) demekte ve daha önceki kaynak kişimizin Çinçin hakkındaki kanaatini desteklemektedir. Doğal olarak da, ona göre Çinçin hakkındaki duygularını sözünü ettiği arkadaşlarını düşünerek “candır” şeklinde ifade etmektedir. Ancak bu “can”ların en önemli özelliklerinin “bir telefonla” gelmeye hazır “elleri döner bıçaklı” olmasının altını özellikle çizmeliyiz. Bu biraz da Çinçin’den ayrılıp Ankara içinde taşınılan yerde ihtiyaç duyulduğu anda yardıma gelen eski ve dehşet uyandırıcı dostlar anlayışının devamı ve değişik bir versiyonundan başka bir şey değildir. Dolayısıyla söz konusu olan bir menfaat ilişkisidir.

Bu bağlamda, asıl dikkat çekici olan, doğrudan doğruya Çinçin’i insan ilişkilerinde sahip olduğu düşünülen kardeşlik, arkadaşlık, dostluk gibi evrensel değerlerle yücelten bir anlayışın varlığıdır. Bir kaynak kişimiz bunu “Çinçini kötüleyen enailere (enayilere) sesleniyorum lan siz oturmadığınız burdan belli gardaşlık adamlık öğrenin gelinde buralara biraz çinçin¹³ yenidoğan hıdırlık doğantepe buralar ALTINDAĞ sınırları içersinde adamlığın en yaygın olduğu yerdir...”¹⁴(K18) şeklinde ifade etmektedir. Bu ifadeye göre “gardaşlık” (kardeşlik) ve “adamlık” (insanlık) gibi

¹³ Çinçin gecekondü bölgesinde doğan, yetişen ve orada yaşayanlar “Çinçin” ifadesini “Aktaş, Gültepe, Plevne mahallelerini içine alan belli bir semtin karşılığı kullanırken bölgenin dışındaki insanlar için Altındağ gecekondularının Bentderesi yoluyla, Samsun yolu ve Gülveren arasında kalan bölgenin tamamı “Çinçin”dir. Bu nedenle sadece bir mahalleyi değil de, söz konusu bölgeyi topyekün ifade ederken “Çinçin gecekondü bölgesi” terimini kullanmayı bu ayırımı yapabilmek açısından daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

¹⁴ İnternet ortamından aldığımız ve standart imlamıza uymayan bu ifadelerin “imlasızlığına” veya kendine has imlasına dokunulmamıştır. Kanaatimizce yazanın kendince önemli veya vurgulu ifade etme amacına yönelik olarak kurgulandığı düşüncesiyle oluşturduğu imla anlayışı müstakil bir çalışmayı hak eden kendine has kalıplaşma veya imla özelliklerine sahiptir. Halk dili içinde bir de “halk imlası”nın oldukça belirgin bir varlık alanına sahip olduğu görülmektedir.

değerlerin en mütakâmil şeklinin Çinçin'dedir. Çinçin gecekondü bölgesini bilmediği için aşağılayıp "kötüleyen" talihsizler (enayiler) buraya gelerek oturup tanışarak yaşayarak gerçek "kardeşliği" ve "insanlığı" (adamlığı) ancak buradan öğrenebilirler.

Burada yaşayan ve buralı olmanın gururunu duyup Ankara'nın Çinçin gecekondü bölgesi dışındaki yerlerini küçümseyen bir kaynak kişimiz bu konudaki düşüncelerini "Sen yolda kalsan gidip bir bardak su istesen ankarada, çankayada, yenimahallede kimse sana bakmaz bile bırak su vermeyi hırsız die (diye) polis çağırırlar" (K19) diye ifade etmektedir. Kast ettiği Ankara'nın "muhit" olma özelliğini taşıyan nerdeyse herkesin birbirini ve ailesini tanıdık, bildik doğup büyülen yüzyüze ve denenmiş ilişkilere dayalı homojen bir cemaat havasından eser olmayan heterojen, komşunun komşusunu tanımadığı bilmediği ve ilgilenmediği tanıyıp bilmek de istemediği "kitle" veya ultra modern cemiyet özelliği taşımasıdır. Değerlerdeki değişim ve kopuk olan sosyal-kültürel iletişim tenkit edilmektedir. Buna karşılık Çinçin gecekondü bölgesi aynı kaynak kişi tarafından "...ama sen buralarda yolda kal torbacısı bile seni evinde ağırılar emin ol"(K19) şeklinde ifade edilerek geleneksel değerlere ve bunlara bağlı davranış ve iletişim biçimleri yüceltilmektedir. Dahası bunları söyleyen kendinden o denli emindir ki "eğer inanmayan biri varsa gelsin beraber bu semtlerden istediği birine gidelim deneyelim" diyerek meydan okumaktadır. Elbette bu meydan okumanın gururunu "AYIK OLUN AYANLAR biz ALTINDAĞ bebesiyiz"(K19) diyerek bağladığı Çinçinlilik kimliğinden aidiyetinden almaktadır.

Ancak hemen eklemeliyiz ki Çinçin söz konusu "Çinçinlilik" kimliği her kuşakta ve bir kuşağın bütün fertlerince aynı homojenlikte kabul edilmekten uzaktır. Dahası yaklaşık 75 yıllık bir geçmişe sahip olan Çinçin'e yerleşen ilk kuşaklardan günümüze dört-beş kuşak geçmiş ve bütün imkansızlıklarına karşılık Cumhuriyet'in sunduğu eğitim ve öğretimin doğal bir sonucu olarak köyden gecekondüya gelip yerleşenlerle, gecekondüda doğup büyüyenler arasında ciddi farklı davranışlar ortaya koyan zihniyet değişmelerini tetikleyen sosyo-kültürel değişmeler yaşanagelmektedir. Biraz da bu nedenle olsa gerek bir kaynak kişimiz bu durumu "Eskisi gibi abartıldığı gibi değil beyler Çinçin"(K20) diyerek anlatmakta ve geçmişe dair anlatılanları bile "abartı" kabul etmektedir.

Büyük bir ihtimalle artık farklı bir semtte ve ekonomik olarak iyice şartlarda yaşayan bu kaynak kişimiz bu durumu "Bende Yenidoğan'da büyüdüm, bilirim oraların çaresizliğini, cahilliğini. Eskiden o civarlarda Çinçin, Yeni Doğan, Bentderesi işsizlik, okuma oranının düşük olmasıyla kötü bir ünle tanındı" (K20) şeklinde ifade etmektedir. Çinçin'in yoksulluğunu, işsizlik ve cehalete bağlayan kaynak kişimiz kendi macerasını da bu bağlamda "Bende küçükken Liseyi terk edip (vücudun verdiği irilik ile) 2 arkadaşımın Uğrak Lokantası'nda (o dönemde herkes giremezdi) çok kavgaya vs olurdu. Bizde gazino gibi fedailik yapardık, güzelde para alırdık" (K20) diyerek anlatır. Bu ifade de Çinçin gecekondü bölgesine sunulan eğitim-öğretim hizmetlerinin terk edilmesi, genç irisi bir vücuda sahip olması nedeniyle mahallenin hemen yakınında ve döneminin merkezi Ankara'sında sıradışı bir mekan olan Uğrak Lokantası'na fedai (bodyguard) olabilmıştır. Bu yolla Ankara'yla bütünleşen ve stereotipik "Çinçinli"lerden farklı bir yaşam çizgisine sahip olmuştur. Nitekim kaynak kişimiz bu durumu "Tabii biz hakkımızla kazanırdık bu parayı, ha okumadık ama en azından diğer arkadaşlar gibi

hırsızlık yapmadık”(K20) diyerek ifade eder. Çinçin’de yetişip hırsız olmadan, helâl yollardan para kazanmak bir yönüyle bireyin başarısı hatta zaferidir. Diğer yönden de bu başarıyı gösteremeyen arkadaşları ki kaynak kişimiz bunu “Benim Liseden tanıdığım en az 100 adam vardır şimdi Hapishane’de sürünen”(K20) şeklinde ifade etmektedir. Bu örnek olay bir başka yönüyle de bize gecekondulu veya favelalarda yaşayanların yaşadıkları şehirle bütünleşme imkan ve yollarını da göstermektedir.

C.)Rocinha Favelası ve Çinçin Gecekondulu Bölgesinin Benzerlik ve Farklılıkları:

Rocinha favelası ve Çinçin gecekondulu bölgesi yapısal bakımdan benzerliklerin başında aşağı yukarı aynı yıllarda, 1940’lı yıllarda hızlanan içgöçlere dayalı bir gerçek başlangıcın yer alması gelir. Her iki bölgede buldukları şehrin zengin ve mamur semtlerine yakındır. Bu durum biraz da fevela ve gecekondulu bölgelerine gelip yerleşen iş arayan göçmenlerin iş bulmasıyla ilgilidir. Potansiyel iş bulunabilecek yerlere yakınlık söz konusu gecekondulu ve favela bölgelerinin seçilip kulübelerin inşa edilmesini sağlamıştır. Aynı şekilde zengin ve mamur bölgelere yakın ancak yeterince cazip coğrafi özelliklere sahip olmayış bu bölgelere müteahhit, emlakçı ve diğer rant peşinde koşucuların bu bölgelere ilgi göstermemelerinin nedenidir. Bu da buraları yoksul göçmenler açısından cazip kılar ve yerleşimin başlamasını mümkün kılar. Rocinha’nın kayalık bir dik yamaca inşasıyla, Çinçin’in Bentderesi karşısındaki dik kayalık yamaçlara inşası pek çok yapısal benzerlik arasında en dikkat çekicilerindedir. Rocinha örneğinde aman geçtikçe artan nüfus ve barınak ihtiyacı mevcut yapıların gittikçe birbiri üstüne inşa olan çok katlı ve adeta bitişik bir hale dönüşmesine neden olur. O kadar ki yamaçtaki çoğu sokağa patika demenin doğru olacağı bir darlık ve yaya yürüyüşten gayri bir hareket tarzının kabil olmadığı bu alanlara belediyenin inşa ettiği asansörler ve teleferikle ulaşım sağlanabilmektedir. Çinçin’de bu durum biraz farklı gelişir. Rocinha’nın iki hatta üç zengin semt arasında olmasına karşın sadece bir yanı ve yönüyle zengin semtlere ve şehre bakan Çinçin son derece geniş bir tepeler zincirine ve buna istinaden kurulduğu dönemde son derece geniş bir alana sahiptir. Bu nedenle her ne kadar burada da Rocinha’yı çağrıştıran bir şekilde küçük alanlara bile kulübeciklerin inşa edildiği, yamaçlardaki kayaların başına, kıyısına altına bile gecekondular yapıldığı görülürse de alanın genişliği nedeniyle olsa gerek dikey bir üstüste yığılmadan ziyade nüfus artıp yığıldıkça yatay bir genişleme ortaya çıkar. Çinçin’in söz konusu yatay genişlemesi son yıllarda görülen oldukça başarılı dönüşüm¹⁵ projelerinin de gerçekleştirilebilmesini sağlamıştır. Rocinha favelasının çok dar bir alanda barındırdığı olağanüstü nüfus ve bu nüfusun büyükçe bir kısmının mülk sahibi olmaktan ziyade kiracı olmaları bu bölgede benzer bir yapısal dönüşümü zorlamakta en azından yavaşlatmaktadır, denilebilir. Çinçin Türkiye’nin en eski gecekondulu bölgesidir ve yaklaşık 500.000 kişiyi barındırır. Rocinhada, Brezilya’nın en büyük ve en eski favelasıdır ve yaklaşık 300.000 kişiyi barındırmaktadır.

¹⁵Aslında “dönüşüm” sözcüğü doğru değildir yaklaşık 4-5 belki daha fazla Anadolu şehrinden daha büyük bir nüfusu 3-4 kuşaktır barındıran Çinçin gecekondulu, bölgesi sahip olduğu olumsuz pek yönü nedeniyle taşıdığı sosyo-kültürel özelliklerin ve değerlerin hiçbirine dikkat edilmeksizin öldürülerek ortadan kaldırılmıştır, demek daha doğru gibi gözükmektedir.

Gerek Rocinha favelasında gerekse Çinçin gecekondu bölgesinde esas geçim kaynağı gayrimeşru ya da kanundışı yollardan elde edilir. Bunların da başında uyuşturucu ticareti gelir. Bunu beyaz kadın ticareti veya fuhuş izler. Kumar ve eğlence de önemli sektörler olarak karşımıza çıkar. Bu iki bölge arasındaki neredeyse birebir örtüşmenin en önemli nedeni yoksulluğun ve yoksulların istismarıdır. Yoksul insanları gayrimeşru için örgütleyebilmenin kolaylığı veya yoksulların çaresizliği, dünyanın hemen her yerinde mafya ve benzeri suç çeteleri için en temel sermayeye dönüşmüştür.

Tam da bu nedenle, Rocinha favelası ve Çinçin gecekondu bölgesi arasındaki yapısal ortaklıklardan bir başkası da gayrimeşrudan olan geçim kaynağıyla yakinen ilişkilidir. Doğal olarak gayrimeşru geçimin ve suçun bu kadar önplanda olduğu yerlere polis veya güvenlik güçlerinin müdahale etmemesi düşünülemez. Ancak her iki yerleşim yerinde de polisin müdahalelerine karşı müdahaleler yapılmaktadır. Silahlanmış çete gruplarının polise karşı silahla karşı durmaları ateş açmaları ve polisi mahallelerine sokmamaları nedeniyle polis tedbirler almaktadır. En büyük tedbir zaman zaman polisin çok büyük bir güçle bölgeye adeta baskınlar yaparak baştan aşağı taramaları ve kontrol altına aldıkları yerlerdeki suçluları böylece elimine ederek olayları bastırma çalışmalarıdır. Bu tür polis baskınları favela ve gecekondu bölgelerinde adeta halk takvimine benzer bir işleve sahip olarak gündelik hayatta kullanıldığı görülmektedir. Bir kaynak kişimiz yapılan meşhur bir polis baskınına “Yanılmıyorsam bir yıl önce emniyet operasyon yapmıştı” (K21) şeklinde ifade ederken bir başka kaynak kişimiz operasyonun emniyet tarafından verilen ve basında yayılan “Şafak Baskını” adını bile vermekte “özel hareket, panzerler, binlerce polis v.b... Sanırsın Suriye'ye giriyoruz. Gerisini sen düşün...”Evet Yenidoğan a Yapıldı O Baskın, ŞAFAK BASKINI” (K22) diyerek oldukça teferruatlı bir tasvirini yapmaktadır. Kısaca, mahallelere çoğunlukla hiç beklenilmedik anlarda ve sıradışı miktarlarda emniyet görevlisiyle yapılan polis baskınları Çinçin gecekondu bölgesinde yer alan rutinlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde 1993 ile 1996 yılları arasında Rocinha'ya yapılan polis baskınlarında çıkan çatışmalarda 1,194 kişinin öldüğü (Huggins 2001) bilgisi konuyu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Gerek Rocinha'da ve gerekse Çinçin'de dıştan gelen stereotipik yaklaşımlar veya önyargılar dolayısıyla burada yetişen ve yaşayan insanlara bir yönüyle burada yaşamaktan ve yetişmekten duyulan bir utanç ve aşağılık kompleksiyle bu durum çoğu kez saklanmaktadır. Yol yordam bilmez, görgüsüz, düzensiz ve an suça yönelebilecek potansiyel bir saldırgan gibi anlamlar taşımakta oluşu nedeniyle mümkün olduğunca Rochina'da veya Çinçin'de yaşıyor olmak gizlenilmeye çalışılır. Aksi halde her iki ülke de 2. sınıf insan muamelesine uğranılması özellikle iş bulmada söz konusu oluşu gerek Rocinha ve gerekse Çinçin insanının bir başka ortak yönlerini oluşturur. Bu kimliğin bir yönüyle ifade edilmiş ya da edilmemiş ve biçimidir. Ancak zamanla bu anlayışın her iki yerleşim biriminde de değişmekte olduğu gözlenmektedir. Bir başka ifadeyle bütün cehennemi şartlarına rağmen gerek favelada ve gerekse gecekonduya yaşayanlarda bu yerlere ve oralarda yaşanan/yaşatılan dostluk, arkadaşlık, paylaşım gibi değerlere istinaden bir de bir gurur ve olumlu kimlik duygusunun var oluşu son derece dikkat çekicidir. Favela ve Çinçin'de yaşamaktan gurur duyan yeni kuşaklar yetişmektedir.

Bu bağlamda, Çiçin'de yaşayanların tektip bir insan anlayışı ve zihniyetine büründükleri iddiasını ileri süren bir kaynak kişimiz "sürü psikolojisinin tavan yaptığı mahalledir" (K12) demektedir. Dahası, o Çiçinlilerin "gözükara" ve "yiğit"lik iddialarının kaynağının da bu tektip "sürü psikolojisiyle ilgili olduğunu "On tanesi bir araya geldiğinde aslan kesilenleri tek yakaladığınızda elinizi, ayağınızı yalayan finoya dönerler"(K12) şeklinde ifade etmektedir. Nitekim bu iddiayı bir başka kaynak kişimiz "orada (Çiçin'de) yaşıyorsanız ankaradan (Ankaragücü) başka şehir takımı tutma alternatifiniz yoktur. Geneli ankaragücü taraftarıdır, gençleri (Gençlerbirliği) tutanlar zorla ankaragücü'lü yapılır"(K13) şeklindeki ifadesiyle doğrular. Buna göre bu bölgede yaşayanlar Ankaragücü takımını desteklerler daha da doğrusu desteklemek zorundadırlar. Başka bir ifadeyle, Gençlerbirliği takımına taraftar olanlar zorla bundan vazgeçirilir. Daha önce alıntılıdığımız "sürü psikolojisi" iddiasıyla kültürel tektipleştirme anlayışının takım tutmada bile kendini göstermesi bakımından önemlidir. Aslında dışardan "tektipleştirme" olarak algılanan bu anlayış içerden bakıldığında "mahalleli" oluşun ya da Çiçinlilik ruhunun ta kendisidir. Buna göre bu bölgede yaşayan insanlar birbirlerine tutunarak ve sahip çıkarak bir kimlik etrafında birleşip bütünleşerek var olabilmekte ve seslerini duyurabilmektedir.

Favelalarda da birbirine sahip çıkan ve yardımlaşmaya dayalı bir komşuluk sistemi ve mahalle dayanışması vardır. Buralarda "bireysel ve diğerlerinden farklı bir yaşam" istendik ve müsaade edilen bir olgu değildir. Esas olan denklik ve dayanışmadır. Bu mahalle dayanışması insanların değişik zamanlarda birbirlerine olan ihtiyaçlarını karşılamaları ve yardımlaşmaları temeline dayanır. Adeta bir orduyu saran sarmalayan ve bireysel özellikleri örten üniforma gibi "tek tip bir zihniyet" favela ve gecekondualarda yaşayanları anlaşılır kılan ve savaşı ya da mücadeleyi kolaylaştıran işlevsel özellikler taşımaktadır. Esasen Türk toplumunun göçerevli olduğu en eski zamanlarından beri sürdüregeldiği bu tür bir yardımlaşma geleneğinde birey yardım ettiği ölçüde diğerlerinden ayrılarak birey olur ve öne çıkar. Bu durumu anlatan "ağalık vermeye olur, barışta malını savaşta canını" gibi atasözleri geçerliliğini günümüzde de pek çok yerleşimde sürdürmektedir. Favelalarda da muhtemelen Afrikalı köleler eliyle getirilen ya da Brezilyada tesis edilen komşuluk dayanışması "ihtiyacı olana ihtiyacı olduğu anda elinden geleni verme" şeklindeki bu temel prensibe dayanmaktadır.

Gerek Çiçin'de ve gerekse Rocinha favelası başta olmak üzere favelalarda dans ve müziğe gösterilen ilgi gelir. Brezilya favelalarında kölelikten kopan şehre gelen ve şehirdeki ev sıkıntısı nedeniyle favelalara yerleşen Afro-Brezilyalıların samba ve samba okullarını meydana getirerek seslerini duyurmaları ve Brezilya kimlik ve kültüründe bu yolla vaz geçilmez bir hale geldikleri görülür. Türkiye'de bir bakıma gecekonduyla oluşup kendini ifade eden "arabesk müzik" ile bir benzerlikten söz edilebilir. Öte yandan başta İstanbul'un Sulukule, Hacıhüsrev gibi semtlerinde oluşan ve bir zamanlar bütün Türkiye'yi dolaşan dans grupları da düşünüldüğünde favelaların sambasıyla yakınlıklardan söz edilebilirse de toplumsal yapıların farklılığının farklı sonuçlara yol açtığı görülecektir. Çiçin'in "abdalları"nın günlük ve gündelik geleneksel müzik yapımındaki yerleri ve rolleri hiç küçümsenemez. Ancak biraz da Ankara'nın tipik bir memur ve muhafazakar esnafa dayalı yapısı ülkede modernleşmenin kalpgahını oluşturan bu şehirde Çiçin'in daha güçlü dans ve müzik oluşumlarına yönelebilmemesinin

önüne geçmiştir denilebilir. Buna rağmen 1990'lar ve 2000'ler Türkiye'sinde "Ankaralı...." Bilmem kim adıyla ortaya çıkan Türkiye çapında şöhreti yakalayan pek çok kişinin Çinçin ve benzeri gecekondu mahallelerinden çıkması pek tesadüf gibi gözükmemektedir. Belki de iki ülkenin favela ve gecekonduları arasındaki en büyük farklılık karnavaldır. Brezilya genelinin ve Rio de Janeiro özelinin bu dans, müzik ve eğlence sektörlerinin turizmle birleştiği muazzam etkinliğine değil denk benzeşen bir kültürel etkinliğin bile baş gösterememesi Türkiye ayağının farklılaştığı en temel dinamiktir. Karnaval ve benzeri bir yapının yokluğuna karşılık gecekondu semtlerini sarıp sarmalayan sufi tarikatleri ve bunların mevcut dayanışmalara dini ve mistik perspektifler de katan sosyo-kültürel ve ekonomik iletişim zincirleri müzik ve hele hele dans gibi etkinliklerin oluşumunun önüne geçmesi, şehirle bütünleşen kimliği "muhafazakar bir dindar"lığa, bu kimliğin belediyeler gibi yerel ve ulusal hükümetlerden beslenen ve desteklenen bir menfaat grubuna yöneltmesi hiç de sürpriz bir gelişme değildir. Bir başka ifadeyle Brezilya favelaları bütün mahrumiyetlerine rağmen kültürel yaratıcılığın da ön planda olduğu merkezlerdir.¹⁶ Buna karşılık gecekondu yerel ve ulusal politikacıları manipüle etmelerini sağlayan güce ulaşmaları nedeniyle daimi geçici yerler olarak görüldü ve bu amaca yönelik olarak rant esaslı bir şekilde modernleştirilip "dönüş"türüldü. Bugün artık buraları hiçbir şeye ve hiçbir yere benzemeyen "hiçbir yer"lerdir. Bir semti sükuna ve kimliğe bürünmeleri daha fazla manipüle edilmezlerse en az birkaç kuşağı alacaktır.

Rocinha ile Çinçin arasındaki bir başka yapısal ve işlevsel benzerlik sokakların hem evin uzantısı özel bir alan olarak hem de topluca paylaşılan bir kamu alanı olarak son derece yoğun bir biçimde kullanılmasıdır. Yoksulluk kültürü bugün var olan ve bir şekilde elde edilmiş olanın yarın yerine konulamayacağı anlamına gelir. Bu belirli bir hayat standardı meydana getirmenin ve onun niteliklerini sürekli daha yukarıya doğru çekme gayretine rağmen yetersiz kalmanın temelidir. Bu tür yapılar beklenenin tam tersine paylaşımcılığı daha ön plana çıkarır. Nasıl olsa elde edilmiş olan genel geçerden daha nitelikli bir nesne kalıcı ve geçimlik olmaktan ziyade geçici ve tadımlıktır. O halde mümkün olan en fazla sayıda insana "tat"tırmak yarın onların elde edebilecekleri "tadımlık"lara ortak olmaktır, mantığı ve buna dayalı ortak bir zihniyet ve ona bağlı bir kimlik ve aidiyet duygusu "favela" ve "gecekondu"nun "köy cemaati" anlayışı üzerinde şehirde şekillenmeye yeniden düzenlenip hayata katılmaya çalışılan ruhudur. Bu anlayış ve buna bağlı kimlik duygusu özellikle sadece iyi ve güzel olanın nimetin değil ölüm, hastalık, yokluk ve her türlü belâ gibi kötü, çirkin hatta düpedüz belâ ve belâlı işlerin de paylaşımıyla "iyi" ve "kötü günde" paylaşılan bir kadere, kimliğe dönüşür. Bu paylaşım bir yandan hayatın ve karşılaşılanların ağırlığını hafifletir paylaşırken favelaya veya gecekonduya binbir yöreden gelenleri birbirine yaklaştırıp¹⁷ aralarındaki sosyo-kültürel dokuyu güçlendiririp dayanışmayı ortaklaşmayı sağlar. Teorik olarak ikinci ve üçüncü kuşaklarda devreye girecek evlilikler yoluyla bu sosyo-kültürel dokular daha da sağlam bağlara sahip hale gelecektir.

¹⁶ Brezilya favelalarındaki resim konusundaki yaratıcılık için daha fazla bilgi için bkz. (Mcroy 2015), samba için Baines 2012) bir çeşit popüler kültürel gelenek olan "funk" için bkz. (Sneed 2003).

¹⁷ Favelalarda "çocuk anne" veya çok küçük yaşta hamile kalmayla ilgili problemler için bkz. (Vermeij 2008)."

Yerel ve özel hükümetler Brezilya'da Rocinha başta olmak üzere buralara daha çok temel ihtiyaçları karşılayan, mevcut şartları iyileştiren düzenlemeler, restorasyonlar yapmaktadır. Ortaya çıkan favela turizmini de destekleyici gibi görünen bu fiziki iyileştirmeler "favela" gerçeğini öldürüp ortadan kaldırmaya yönelik gözükmemektedir. Buna karşılık favelalardan yol, su, elektrik, kanalizasyon gib temel ihtiyaçlar bakımından daha iyi olan gecekondu bölgelerinin elde edilecek rant dolayısıyla Türkiye'de tamamen ortadan kaldırılıp yok edildiği görülmektedir. Üstelik bu gecekondu mahallelerinin "kültürel" ve "sosyal" olarak yaşanmışlıkları ve kültürel yaratıcılıklarının muhafaza edilip sergilendiği bir açık hava ya da kent müzesinde bile saklanmaksızın ortadan kaldırıldıkları görülmektedir. Bu da favelalara Brezilya bürokrat ve aydınlarıyla gecekondulara Türk bürokrat ve aydınlarının bakış açılarındaki farklılardan kaynaklanmaktadır. Öyle görünüyor ki, bürokrat ve yerel hükümetin, belediyelerin "modern" ve gerekli bulduğunu eleştirip reddedebilen bir aydın tipi henüz Türkiye'de yoktur.

Sonuç

Sonuç olarak yerleşenlerin geldikleri sosyo-kültürel köken ve etnik hatta ırksal kompozisyonlara da bağlı olabileceği düşünülebilecek nedenlerle değişim ve dönüşümün azlığı hatta yer yer yokluğu nedenleriyle favelaların 4-5 kuşaktır devam edegelen olumsuz şartlarının kalıplaştığı, uyuşturucu trafiği ve bunu yöneten mafya çetelerinin adeta devlet içinde devletçiklere dönüştüğü görülmektedir. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen favelalar Rio'da, başta samba olmak üzere kültürel yaratıcılıklarını devam ettirmekte ve bu yolla hem birlik ve bütünlüklerinin sağlayarak ayalta kalmakta ve politik olarak da seslerinin duyurabilmektedirler. Türkiye gecekonduvarındaysa adeta merkez kaç kuvvetler gibi hareket eden hemşehri grupları gecekonduvarın özellikle de gecekondu mahallelerinin oluşumunda etkili olduğu gibi burada hayatın devamında ve oluşturulan hemşehri dernekleriyle yerel ve genel siyasete en üst düzeyde aktörler olarak girilmesin sağlamıştır. Bu durumda hem yerel aktörlerin hem de ulusal politik aktörlerin gecekonduvarın hukuki durumlarının ve sosyo-kültürel ekonomik şartlarının düzeltilmesinin ve bu bölgelerin birkaç kuşak içinde şehirle bütünleşmelerini hatta şehirlerin geleneksel güç dengelerini bozarak hakim konuma geçmelerinin önünü açmıştır. Günümüzde yaşanan bazı olumsuzlukların nedenini oluşturmaktadırlar. Belediyeler dönüştürme adı altında bu gecekondu mahallelerini hiç yaşamamış yerlere dönüştürüp yok etmektedirler.

KAYNAKÇA

BAİNES, Rowena Megan.(2012)."**Samba and the Afro-Brazilian Favela Communities**" Dunedin, University of Otago, Yeni Zelanda, (Basılmamış MS tezi).

BEKTAŞ, Yasin ve Yücel Ceyhan.(2013)."**Ankara Altındağ Tepesinde Gecekondu Bölgesi'nde Mekânsal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma**", **Megaron**, S.8 (2), s.115-129.

CUSTÓDIO, Leonardo.(t.y.)."A Symbolic Interactionist Approach to Media Uses for Civic Action Among Favela Youth in Rio de Janeiro." (Basılmamış çalışma).

ÇOBANOĞLU, Özkul.(1999).**Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.

HUGGINS, Martha.(2001). "Urban Violence and Police Privatization in Brazil," **Social Justice Summer Jornal do Brasil**, (November) 2000: 113. 3-7.

KARPAT, Kemal H. (1976).**The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization**. Cambridge: Cambridge University Press,.

MCCOY, Angelina.(2015).” **In the Favela: Questions of Participation and Community Engagement in the work of Hélio Oiticica, Vik Muniz, and JR**”. University of Cincinnati. (Basılmamış MA tezi).

MELO, M.T. Nicole.(2010).**Public Policy For Favelas in Rio de Janeiro the Problem Framing**. The Haue, The Nedherlands.

PERLMAN, J.(2010).**Favela: Four Decades of Living on the Edge in Rio de Janeiro**. New York: Oxford University Press.

SNEED, Paul.(2003).“**Machine Guns Voices: Bandits, Favelas and Utopia in Brazilian Funk**”, Madison: University of Wisconsin. (Basılmamış doktora tezi).

VERMEIJ, Debbie.(2008).“**Reproductive Rights in Rocinha: Practices and Perceptions of Adolescents on Reproductive Health, Family Planning and Sexuality in a Brazilian Favela**”. Latin American Studies: (Basılmamış MA. Tezi.).

YÖRÜKÂN, Turhan.(2006).**Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-kültürel Özellikleri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ZALUAR, A. (2004). **Urban Violence and Drug Warfare in Brazil**. Armed Actors. Organised Violence and State Failure in Latin America. London/New York: Zed Books, 139-154.